

Ilu on vaataja silmades

Ikka peamiselt kõrvalteil sõites

Elo Lutsepp

Olen kahe aastaga ligi 80 000 kilomeetrit Eesti teid sõitnud ja pole siiani masendusse langedud, pea igasse sõitu mahub mõni eriline pärl. Alati mängib kaasa ka ilm ja inimesed, keda neil retkedel kohtan. Vastupidiselt paljude ametnike arvamusel ei ole külad inimestest tühjaks valgunud. Ja mitte igaüks ei taha Tallinas elada.

2007. aasta alguses läks käima programm „Maa-arhitektuur ja -maastik. Uurimine ja hoidmine“, mille peamine eesmärk on väärtustada traditsioonilist taluarhitektuuri ja külamaastikku koos kõige sinna juurde käivaga. Peamine aeg ja jõud lähebki selle väärtusliku leidmisele ja inimeste teadlikkuse tõstmisele. Meil pole ju selle pärandi omanikele eriti midagi peale heade sõnade pakkuda, aga paistab, et ollakse tänulikud ka selle vähesest. Eks me kõik vaja veidi tunnustust, need inimesed, kes vähestele vahenditele vaatamata on vanal elu sees hoidnud, vajavad seda aga eelkõige.

Jõudumööda anname neile ka praktilist koolitust ja nõu. Vahendite vähenemise tõttu oleme sunnitud nüüd suhtlema peamiselt e-posti ja telefoni teel. See aga ei tähenda, et oleksime sideme kaotanud. Pole nädalatki, kui ei saabu teavet rehemajaomanikelt. Nimelt on meie üks mahukaim ülesanne lugeda kokku ja kirjeldada võimalikult kõik teadaolevad veel elu säilitanud rehemajad. Suhtleme aga ka paljude teiste majaomanikega. Kellele ise ei oska konkreetset nõu anda, neile otsime endast targema nõustaja. Ega eestlane tihti teagi hajasustuse tõttu, et viie kilomeetri peal elab osav laastukatuse meister või pottsepp. Kogume kokku ka selle informatsiooni ja püüame seda abivajajale edastada.

Selleks, et maale jääda, peab tänapäeval muidugi erilisel ettevõtlik või nutikas olema (ehk on need ka sünonüümid). Kui vanasti tuli elatise teenimiseks teha maal tööd, mille tulemus jõudis linnainimese toidulauale, siis nüüd harivad maainimesed poollooduslikke kooslusi: kasvatavad loomi, kes võsavahe puhtaks sööks ja avavad taas meie kunagised kaunid maastikud. Või siis ehitavad vanade kiviaedade asemele uusi ja korrastavad veel säilinuid. Ikka selleks, et meie maamaastik näeks välja nagu kauges minevikus. Millegipärast oleme harjunud pidama ilusaks kõike seda, mis oli sada või enam aastat tagasi. Idealiseerime aega, mil tööd ei tehtud ilu loomiseks, vaid eluspüsimeks ja sinna kõrvale loodi õnnelikemal päevil ka ilu.

Loomulikult on maal ka palju maju, mis on ajale jalgu jäänud: nende katused on nagu küürud sisse vajunud, paljudest kunagi hoole ja armastusega ehitatud maakivihoonetest on alles vaid müürid, mille akendest avanevad hoopis uued vaated. Rumal on mõelda, et kõik, mis kunagi loodud, peab igavesti püsti seisma ja võimalikult oma esialgsel kujul. Millegipärast ei nurise me Kreekat küllastades, miks kõigil vanadel ja ilusatel hoonetel on lastud varemeteks muutuda ja keegi pole neid renoveerinud. Need suurejoonelised arhitektuurimälestised seostuvadki meile ainult varemetega. Meil on olnud siiski väga suures ulatuses ehitusmaterjaliks puit, mis ka parima tahtmise juures tuhandeid aastaid ei säili. Ka kivehitisi kahjustab meie kliima. Seega katsume selle paratamatusega leppida.

Kõigest hoolimata on meil väga palju vanu hooned leidnud uue elu. Tänu muinsuskaitsele on tehtud korda või tegemisel palju kirikuid Eestimaal. Mõisate peahoonetes on olnud kolhoosikeskused, haiglad ja koolid (kuni neid veel maal vaja oli). Nüüd on paljud neist hoonetest saanud endale uue mõisahärra, kes heast tahtest hoolimata praegustes majandustingimustes ilmselt mõneks ajaks renoveerimistöö peavad pooleli jätma. Kirikute ja mõishoonete najal oleme mitu aastakümnet promonud endid kui eurooplasi. Nüüd oleme eurooplasteks vastu võetud ja eksponeerida võiks ka oma esivanemate loodud, pealegi kui see on nii kaduv.

Ma ei kavatse üldse kurta, et keegi ei toeta, ei anna raha, ei tunnusta. Tahan hoopis konsta-

Vana Toomasega Kivijärve kuivati. Ühismajandite hoonete juures kohtab sageli aga hoopis südant soojendavat ehitaja huumorit.

Omal ajal kirjutati Pikavere-Suursoo asunikotaludest kui kaunitest valgete kiviseinte ja punaste katustega majadest. Vahepealsed aastakümned lasid värvidel küll tuhmuda, aga nüüd on see tagasi.

teerida, et selliseid inimesi, kes ka toetusteta ja fondideta meie arhitektuuripärandit hoia- ja hooldavad, on iga päevaga järjest rohkem. Ühtepidi on trendikas omada suvekodu kuskil vanas rehemajas, kutsuda suvel sinna võimalikult palju tuttavaid ja eksponeerida oma korda tehtud väarikat talukompleksi kui luksust. Järjest rohkem on aga inimesi, kes hakanud sellise suvekodu omanikuna, hauduma plaane linnast hoopis lahkuda ja asuda perega elama tunduvalt tervislikumasse keskkonda. Need ei pruugigi olla oma esivanemate kodud, vaid hoopis võõraste omad. Südame teeb soojaks, kuidas uued omanikud tuhnivad arhiivides ja muuseumides, otsides nende perede lugusid.

Milleks ehitada uut palkmaja lagedale väljale, viimane on praegu teadagi kõva sõna, kui vanu talukohti, kus veel hooned püsti, leidub

Viluva talu rehemaja. Ka Viluva pererahval on plaan Laukna külla vanasse rehemajja päriselt kolida.

3X ELO LUTSEPP

Eestimaal nii palju. Need uued kataloogi järgi tellitud palkmajad ei järgi sageli meie põlist ehitustraditsiooni, vaid, oh üllatust!, hoopis

Põhja-Vene oma. Vana kordategemine nõuab teadagi nii inimesi kui ka materjali, aga õnneks pole kiiret. Vahel piisab vaid ühe-kahe palgi vahetamisest, uuest katusest, akende restau-reerimisest, küttekollete remondist, seinte ja põrandate soojustamisest ... Aga uskuge, neid inimesi on järjest rohkem, kes sellise suure vaeva ette võtavad. Loodan, et lükkan sellega ümber mõningate ministereumi-inimeste väite, et milleks neid toetada, varsti ei ela nagunii maal enam kedagi.

Mäletate ehk, et 1990ndatel tahtis president Lennart Meri panna käima noorteaustuste loomise nn tõmbekeskustest eemal, põhjendades, et varsti on Internet kõikjal Eestis ja töö tegemiseks ei pea noored ilmtingimata linnas elama. Tuletan meelde, et see idee naerdi suuresti välja. Ehk oli see mõte omast ajast tõesti liiga palju ees. Praegu on see aeg käes, kus näiteks IT-inimesed kolivadki metsade keskele, naabriteks samasugused noored või nooremapoolsed pered, kus lapsed sirgumas. Tekivad ökokommunid, võtmesõnadeks „sästev renoveerimine“ ja „inimsõbralik elukeskkond“.

Need trendid on toonud uue hingamise ka meie külamaastikku. Ja ei maksa arvata, et sellised inimesed näevad väärtust vaid meie kõige hinnalisemas oma pärlis – rehemajas. Nad oskavad hinnata ka XX sajandil loodud. Oma isiklikust huvist tingituna rõõmustan iga kord, kui näen 1930ndatel uudismaadele rajatud asundustes uusi elumärke. Omal ajal kirjutati Pikavere-Suursoo asunikotaludest kui kaunitest valgete kiviseinte ja punaste katustega majadest. Vahepealsed aastakümned lasid värvidel küll tuhmuda, aga nüüd on see tagasi.

Uued kodud tekivad ka vanadesse meie-reidesse ja külakauplustesse ja isegi raudteajaamadesse 1920.-30. aastatel ehitati väga palju uhkeid koolimaju lisaks mõisatesse paigutatud koolidele. Nüüd oleme jõudnud sinnani, et parema hariduse andmise sildi all tuleb lapsed juba maast madalast kodust kaugele kooli viia. Omaaegsete tipparhitektide projekteeritud koolihoonetega on väga raske tänapäeval midagi ette võtta. Nii need jäävadki seisma ja lagunema. Ma ei imestaks, kui 20 aasta pärast tuleb uus mõte: vaja koolid maale tagasi viia. Kuid siis tuleb ehitada juba sootuks uued hooned.

1990ndate lõpul imestati ka nende kunstiinimeste üle, kes Kolgale kortermajadesse kolisid. Nüüd on sellised maa-asulad vahest kõige õnnetumas olukorras. Nii palju inimesi enam tõesti maal ei ela ja need, kes seal on, ei taha linnamoodi kortermajades teistega peadjalad koos elada, pigem ikka eestlaslikult omaette metsatukas. Selle aja hoonete saatust teeb praegu kõige rohkem muret. Mina ei arva nii nagu Rein Lang, et kõik nõukaajal maale ehitatud ühismajandite tootmishooned tuleks buldooseri ümber lükata. Ja õnneks ei vaeva mind ka südametunnistus, et EÜE ajal ebakvaliteetset ehitustööd sai tehtud. Need objektid, kus minu käsi mängus on olnud, on siiani vastu pidanud. Probleem on ju hoopis selles, kuidas leida neile hoonetele tänapäevane funktsioon. Ühismajandite hoonete juures kohtab sageli aga hoopis südant soojendavat ehitaja huumorit. Probleem omaaegsete majandihoonetega ilmneb kõige selgemini meie tipparhitektide loodud keskusehoonete ja sinna juurde kuuluvate puhkust ja sportimisvõimalusi loonud hoonete puhul. Neist on viimastel aastatel ka palju kirjutatud. Lahendust ongi raske leida.

Uute rajamisel on vanad hooned jäetud tühjalt seisma. Nii toodame kogu aeg varemeid juurde. Jätamegi nad niimoodi seisma ja siis polemiseerime aastaid ning ootame, et keegi tuleks ja lükkaks need kokku, et meie ilumeelt mitte häirida.

Lõpuks: kellele ikkagi kuulub traditsiooniline ehituspärand, mida hinnatakse ka riiklikul tasandil? Seni kuni lähtume sellest, et soovime seda näha Eesti maastikul, on see meie ühine pärand. Kui aga tuleb hakata selle hoidmise ja korrastamise panustama, muutub see eramandiks ja iga peremees vaadaku ise, milliste vahenditega ta oma kodu remonti teeb. Ja kui tulemus ei meeldi, siis on meil jälle õigus sõna võtta.